

Sabiedriskie tīkli kā drošumspējas faktors

Ievads

Sabiedriskie tīkli (jeb sabiedrisko kontaktu tīkli) daudziem Latvijas iedzīvotājiem ir nozīmīgs drošumspējas avots, kas sniedz gan drošību, gan drošības sajūtu. Tīklus neoficiālās grupās veiksmīgi veido daudzi Latvijas iedzīvotāji. Taču vēsturiski izveidojušos iemeslu dēļ (piecdesmit gadi padomju jūgā) oficiālie tīkli, kas spētu novērst, mazināt riskus vai tikt ar tiem galā, Latvijā ir nepietiekami izmantots resurss.

Ieguvumus, ko dod tīklošanās, mēdz saukt par sociālo kapitālu. Tā kā sociālais kapitāls vairo drošumspēju tiem, kas saprot, kā tas darbojas, iespējama polarizācija: tie, kas labi prot tīklot, var uzlabot savu drošumspēju, turpretim tie, kam ir mazāk tīklošanas iemaņu, var kļūt aizvien nedrošāki.

Šajā nodaļā ietverta teorētiska informācija par sabiedriskajiem tīkliem. Nodaļas mērķis ir analizēt sabiedrisko tīklu nozīmi indivīdu drošības radīšanā un uzturēšanā, kā arī līdzsvarotā tautas attīstībā un aplūkot piemērus, kas kā drošības resursu raksturo sabiedriskos tīklus Latvijā.

ANO Attīstības programmas pārskatiem par tautas attīstību tāda informācija gan nav raksturīga, taču to, kā tīkli veidojas un darbojas un kādas iespējas tie paver, Latvijā pagaidām saprot tikai nedaudzi. Ar nodaļā piedāvātās informācijas palīdzību ikviens var izdarīt secinājumus par to, kādās situācijās tīkli varētu palielināt cilvēkdrošību un kā tos izveidot pašam vai atbalstīt.

Nodaļā aplūkoti šādi jautājumi:

- kas ir sabiedriskie tīkli un sociālais kapitāls?
- kādas ir sabiedrisko tīklu priekšrocības?
- ar ko neoficiāli tīkli atšķiras no oficiāliem?
- kas Latvijā tīklus veido un tajos iesaistās?
- kā tīkli Latvijā darbojas?
- kā sabiedriskie tīkli vairo drošību un drošumspēju (ar konkrētiem piemēriem)?
- kā panākt, lai cilvēki tīklos iesaistās plašāk?

Sabiedrisko tīklu un sociālā kapitāla definīcijas

Sabiedriskos tīklus veido cilvēku, grupu vai organizāciju attiecības, kas balstās uz sadarbību un savstarpību kopīgu mērķu sasniegšanai. Tīkli var koncentrēties tikai vienā konkrētā ģimenē vai arī aptvert plašāku teritoriju – pagastu, reģionu, pilsētu un/vai pasauli. Tie var pastāvēt gan ilgstoši, gan īslaicīgi. Termins “tīkls” ir tēlainis un simbolisks: cilvēkus, grupas un to radītās organizācijas tas raksturo kā tīkla mezglus, bet to savstarpējās attiecības – kā līnijas. Analizējot sabiedrisko tīklu īpašības un to attīstības īpatnības Latvijas kontekstā, rodamas atbildes, kā uzlabot tīklus kā drošumspējas faktoru.

Tiem, kas iesaistās sabiedriskos tīklos, rodas sociāls kapitāls. Ievērojams sociālā kapitāla pētnieks Pjērs Burdjē to definē kā personisku līdzekli, kas tiem indivīdiem, ģimenēm un grupām, kam ir labāki kontakti savā starpā, nodrošina būtiskas priekšrocības.

Tāpat, kā tas ir ar terminu “cilvēkdrošība”, arī termina “sociālais kapitāls” jēdzieniskais saturs un definīcija pasaulē vēl tikai veidojas. Sociālā kapitāla nozīmi tautas attīstībā kopš XX gs. 90. gadiem uzsver Pasaules Banka, kas šo parādību sākusī sistemātiski pētīt pēc programmas “Sociālā kapitāla iniciatīva”. Šie pētījumi iezīmējuši sociālā kapitāla kopsakaru ar dažādu zinātnes disciplīnu pētitajām parādībām.

Sabiedrisko tīklu dimensijas

Kaut arī pēc pazīmēm oficiālie sabiedriskie tīkli no neoficiālajiem ir grūti nodalāmi, tas ir jādara, lai varētu saprast Latvijas situāciju, kur neoficiālā tīklošanās ir augstu attīstīta un tiek uzskatīta par primāru cilvēkdrošības avotu, turpretim oficiālo tīklu potenciāls vēl nav realizēts.

Neoficiālos tīklus veido attiecības ar ģimenes locekļiem, radniekiem, draugiem, partneriem, kaimiņiem u. tml. Parasti tos neregulē nekādi rakstīti noteikumi, tie darbojas saskaņā ar mutiskām norunām un normām.

Turpretim oficiālie tīkli veidojas un darbojas plašākās kopībās. Tie, piemēram, balstās uz formālām attiecībām darbavietās (uzņēmuma vai iestādes personāls, arodbiedrība), dažādās organizētās grupās un apvienībās (izglītība, sports, izklaide, mūzika un māksla, baznīca, labdarības organizācijas, brīvprātīgais darbs, pašpalīdzība). Bieži, bet ne vienmēr, oficiāliem tīkliem ir oficiāli reglamentēta struktūra (gada sapulces, statūti, formalizētas finansiālās procedūras), un bieži, bet ne vienmēr tās ir reģistrētas. Tās var būt gan vietējas, gan nacionālas, gan starptautiskas.

Būtiskākie tīklu panākumu nosacījumi

Tīkli gūst panākumus, ja savu mērķu sasniegšanai apvieno tajos iesaistīto indivīdu un organizāciju resursus. Sabiedriskie tīkli lielākoties ir ietvari resursu apmaiņai, tāpēc ir efektīvi tikai tad, ja spēj piesaistīt un koordinēt tādus resursus kā tajos iesaistīto laiks, profesionālās zināšanas un nauda.

Vēl viena tīklu panākumu atslēga ir spēja sadarboties ar apkārtnējo vidi. Tīklam ir vajadzīga stratēģija ārpusaulē pieejamo resursu izmantošanai.

Sadarbība grupu iekšienē jāveicina tīklu sabiedriskajām normām – tādām normām, kuru ievērošanu cits no cita pamatoti gaida tīklu dalībnieki. Vissvarīgākās no šīm normām ir *pildīt pienākumus* un *turēt dotu vārdu*. Svarīgs ir *savstarpīguma* princips, jo sabiedriskā tīkla dalībnieki ir savstarpēji saistīti ar pienākumiem,

gaidām un savstarpēju izpratni par to, ka kopīgie pūliņi būs rezultatīvi. Tīklus pašregulē arī tā sauktā ierobežojošā solidaritāte. Piemēram, tīklā iesaistīti cilvēki uzrauga cits cita uzvedību, jo viena cilvēka negodīga vai amorāla rīcība varētu mest ēnu uz visu organizāciju kopumā. Par tīklā pastāvošo normu pārkāpšanu bieži vien jāmaksā ļoti augsta cena: vainīgais zaudē cieņu un uzticību gan tīkla dalībnieku acīs, gan arī ārpus tīkla.

Oficiālajiem sabiedriskajiem tīkliem papildus ir daži citi panākumu nosacījumi, kas aplūkoti tālāk.

Tīklu nozīme drošumspējas vairošanā

Kā drošības avots sabiedriskie tīkli darbojas četrējādi (sk. arī 5.2. logu).

Pirmkārt, tīkli var sniegt *visādu atbalstu* (emocionālu, materiālu, fizisku). Piemēram, to dalībnieki var cits citam izpalīdzēt dažādās ikdienas dzīves situācijās (ja pietrūcis naudas, ja nav kas aprūpē bērņus, pieskata dzīvokli vai māju paša prombūtnes laikā vai slimības gadījumā u. tml.).

Otrkārt, tīkli var *darboties par tiešu informācijas avotu*, kas uzreiz palielina drošību, – informēt par nodarbinātības iespējām, par ielām, kas ir drošas pēc tumsas iestāšanās, par labākajiem ārstiem un tamlīdzīgi. Ja cilvēks ir informēts par savām tiesībām, laikus saņem brīdinājumus vai viegli var pārbaudīt radušās aizdomas par briesmām, viņš jūtas drošāk nekā tad, ja tāda aktuāla

5.1. logs

Nodaļā izmantoto jēdzienu definīcijas

Sabiedriskie tīkli, sabiedrisko kontaktu tīkli jeb **tīkli** (angliski *networks* vai *social networks*) ir tādi uz uzticēšanos un solidaritāti balstīti cilvēku kontakti un attiecības, kas dod sociālo kapitālu.

Tīklošanās (angliski *networking*) ir oficiālu un neoficiālu sabiedrisko tīklu veidošanās, kas notiek, cilvēkiem vērstoties citam pie cita, lai saņemtu palīdzību vai atbalstu.

Sociālais kapitāls (angliski *social capital*) ir būtiskās priekšrocības, ko indivīdam, ģimenei vai grupai dod labāki kontakti.

Kopiena (angliski *community*) ir cilvēku grupa, ko vieno kopīgs ģeogrāfiskais novietojums, kāda sociāla identitāte un/vai kopīgi rīcības motīvi.

Avots: ANO Attīstības programma Latvijā, 2003

informācija nav pieejama. Turklāt, tiklus prasmīgi izmantojot informācijas ieguvē, cilvēks var iegūt citus būtiskus resursus – laiku, zināšanas, jaunus sakarus.

Treškārt, tikli var *veicināt socializēšanos*. Viens no galvenajiem cilvēkdrošības stabilitātes nosacījumiem ir indivīdu spēja panākt, lai viņi savas drošumspējas vairošanā varētu paļauties uz sevi un citiem. Šī spēja attīstās pakāpeniski. Jau sākotnējās socializācijas tiklā ģimenē daudzi labi iemācās gādāt par savu drošību – pārvarēt krīzes, veidot pozitīvas attiecības, nodrošināties ar nepieciešamo palīdzību, kā arī palīdzēt citiem. Tālākā drošumspējas prasmju ieaudzinašanās piedalās izglītības sistēmā, un daudz ko šajā ziņā indivīds var apgūt, arī darbojoties sabiedriskās organizācijās.

Ceturtkārt, tikli var *nostiprināt piederības apziņu*, kas arī ir svarīgs drošumspējas faktors. Tikla dalībnieki iemanto pozitīvu sociālo identitāti un gūst iespēju uzturēt un attīstīt etniskas, valodiskas, reliģiskas, profesionālas vai jebkādas citas piederības apziņu.

Paši par sevi nekādi tikli gan drošumspēju nepaliek. Vēl vairāk: tiklā iesaistoties, indivīdam grupas drošības vārdā var nākties riskēt ar paša drošību. Ne visi neoficiālie un oficiālie tikli darbojas saskaņā ar visas sabiedrības interesēm. Piemēram, dažādos noziedzīgos grupējumos (mafija, rekets, ielu bandas), ultraradikālās reliģiskās vai politiskās organizācijās, tāpat kā jebkuros citos sabiedriskajos tīklos, valda dalībnieku savstarpējā

uzticība, noteiktas normas un sociālā kontrole, taču šie tikli darbojas šaurās interesēs, kas lielākoties ir pretrunā ar sabiedrības kopīgajām interesēm.

Sabiedrisko tīklu priekšrocības drošumspējas veicināšanā attiecībā uz indivīdu un valsti

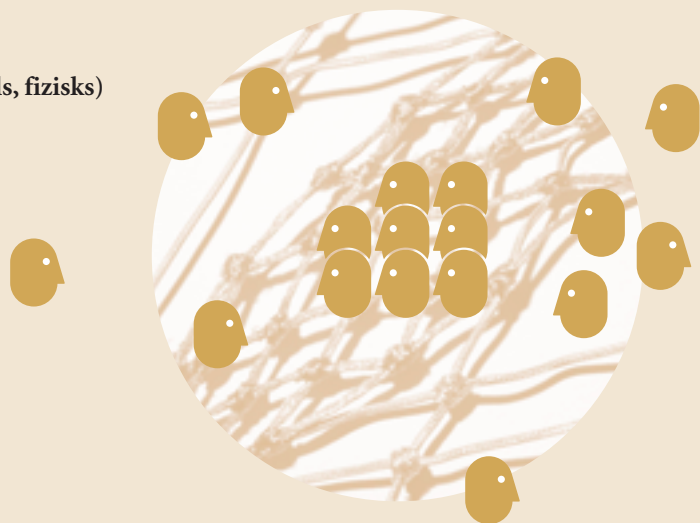
Sabiedriskie tīkli dod ne ar ko neaizstājamu labumu gan indivīdam, gan sabiedrībai, gan valstij. Indivīdam sabiedriskie tīkli ir elastīgs, efektīvs, individuālām vajadzībām piemērots, viegli pieejams un bieži vien ekonomiski izdevīgs aizstāvības un atbalsta avots. Sabiedrība ar tīklu palīdzību var stiprināt identitātes un piederības apziņu, pozitīvi ietekmēt uzvedību, nostiprināt saliedētību. Visbeidzot, tīklu līdzdalība politisku jautājumu izlemšanā demokratizē valsts politisko dzīvi (sk. 5.3. logu).

Vēsturiski Latvijā tīklu loma politiskajā dzīvē nav bijusi pietiekami novērtēta. Tomēr pēdējā laika tendences liecina, ka arī Latvijā pamazām sāk izprast, ko dod sociālais kapitāls un sabiedrisko tīklu darbība vietējā un reģionālajā līmenī, it īpaši valdības atbalstīto sociālo programmu realizēšanā. Lai sabiedrisko tīklu darbība kopumā būtu veiksmīga un veicinātu cilvēkdrošību, visos valsts pārvaldības līmeņos par prioritāti jāuzlūko tieši kopienas attīstība.

5.2. logs

Sabiedriskie tīkli sniedz drošību

- Atbalsts (emocionāls, materiāls, fizisks)
- Informācija
- Socializācija
- Piederības apziņa

Avots: ANO Attīstības programma Latvijā, 2003

Sabiedriskie tīkli kā drošumspējas avots salīdzinājumā ar individu un valdību

Tīklu priekšrocības salīdzinājumā ar individu

Apziņa, ka indivīds nav viens ar savu problēmu

Kolektīva darbība, kas daudzu problēmu risināšanā ir pārāka par individuālu darbošanos

Plašāks pieejamo resursu spektrs

Lielākas atbalsta iespējas

Tīklu priekšrocības salīdzinājumā ar valdību

Mazāks birokrātisms un lielāka elastība lēmšanā un lēmumu pildīšanā

Bieži vien ekonomiski izdevīgāks vietēju sociālo problēmu risināšanas līdzeklis

Lielāka personīgā motivācija līdzdarboties

Spēja operatīvāk reaģēt uz pārmaiņām cilvēku vajadzībās

Avots: ANO Attīstības programma Latvijā, 2003

Jāuzsver, ka sabiedriskajiem tīkliem nav jākompensē valdības institūciju nespēja pildīt tām uzticētos uzdevumus drošības stiprināšanā. Tīkliem nebūtu jāuzņemas pašiem atrisināt tādas problēmas kā bezdarbs valsts mērogā, mazatalgotība vai sociālās nodrošināšanas sistēmas trūkumi. Parasti tīkliem nav tik plašu resursu, lai tie varētu nodrošināt, ka to dienesti vai pakalpojumi ir vienlīdz pieejami visā valstī. Tāpat tīkliem nav iespējams kompensēt to, ka valdības ieguldījumi tās pārzinātajās jomās (piemēram, veselības aprūpes sistēmā) nav pietiekami.

Tīklu dalībnieki mūsdienā Latvijā

Tas, cik intensīvi un cik bieži dažādi cilvēki iesaistās oficiālos un neoficiālos sabiedriskajos tīklos, ir atkarīgs no dažādiem faktoriem, kuru vidū svarīgākie ir materiālais stāvoklis, dzīvesvieta, dzimums, vecums, nodarbošanās un izglītība (sk. 5.5. logu).

Materiālais stāvoklis. Pētījums atklāj, ka iesaistīšanās neoficiālajos sabiedriskos tīklos sevišķi jūtami var veicināt zemu ienākumu cilvēku drošumspēju. Cilvēki jūtas droši, ja viņu tuvumā ir citi, ar kuriem iespējams regulāri tikties un dalīties informācijā, kuriem var lūgt padomu, palīdzību un atbalstu. Centrālās statistikas

pārvaldes “Dzīves apstākļu apsekojums Latvijā 1999. gadā” liecina, ka respondenti ar zemākiem ienākumiem vidēji biežāk nekā pārējie tiekas ar vienu vai abiem vecākiem. Daudziem attiecības ar vecākiem, kaimiņiem un draugiem ir vienīgais veids, kā saņemt uzmundrinošu vārdu, iegūt informāciju, tikt pie precēm vai pakalpojumiem, aizņemties naudu.

Pasaules Bankas un ANO Attīstības programmas finansētais izdevums “Nabadzīgo cilvēku viedokļi: nabadzības sociālais vērtējums Latvijā” (1999) liecina, ka naudas trūkums ceļa izdevumu segšanai, dāvanu iegādei un citiem tēriņiem neļauj cilvēkiem ar zemiem ienākumiem uzturēt sabiedriskos kontaktus. Kontaktu samazināšanās pastiprina sociālo atstumtību, vājinot indivīda ticību vai pārliecību, ka viņam iespējams ietekmēt savas dzīves notikumus.

Viena no grupām, kurās ir sevišķi liela nabadzības un sociālās atstumtības varbūtība, ir bērni un ģimenes ar bērniem. LR Labklājības ministrijas pasūtītais pētījums “Sociālās atstumtības riska faktoru identificēšana trūcīgo ģimeņu bērniem” (2002) parādīja, ka vislielākās izredzes nokļūt trūcīgo grupā ir ģimenēm ar diviem un vairāk bērniem, ģimenēm, kurās bērni dzīvo ar vienu no vecākiem, ģimenēm, kurās vismaz viens darbspējīgais pieaugušais ir bezdarbnieks, bērniem, kuru vecāki ir cilvēki ar īpašām vajadzībām, bērniem ar īpašām vajadzībām, bērniem no sociāli nelabvēlīgām ģimenēm, Latgalē dzīvojošām ģimenēm.

Jo vairāk ģimenē bērnu, jo lielāka varbūtība, ka savā starpā tie kontaktēsies vairāk nekā ar citiem un tādējādi negūs tās priekšrocības, ko dod plaši tīkli.

Sabiedrisko kontaktu iespējas, kā arī iespējas atrast veselīgus un noderīgus brīvā laika pavadīšanas veidus paplašina atbalsts izglītībai (vārda visplašākajā nozīmē). Mācību laikā izveidojušās attiecības sniedz emocionālo drošības sajūtu. Bērniem un jauniešiem tās palīdz paplašināt kontaktus, lai varētu tālāk izvērst informācijas apmaiņu un palielinātos darba atrašanas izredzes.

Īpašas vajadzības. Cilvēkiem ar īpašām vajadzībām bieži vien ir ierobežoti sabiedriskie kontakti. Pirmkārt, ierobežotas viņiem ir tīri fiziskās iespējas sasniegt citus. Otrkārt, viņiem ir specifiskas vajadzības attiecībā uz izglītību, apmācību un darbu. Treškārt, ģimenēm, kurās ir cilvēks ar īpašām vajadzībām, bieži vien ir grūts materiālais stāvoklis. No visiem Latvijā reģistrētajiem pieaugušajiem cilvēkiem ar īpašām vajadzībām strādā tikai 14 %, un tas liecina, ka pēc bērnības viņu sociālā atstumtība neizbeidzas. Lai jau drīz mazinātos šās grupas sociālā atstumtība, valdībai vajadzētu panākt bērnu ar īpašām vajadzībām izglītošanos pamatpļūsmas skolās. Tas gan prasītu diezgan

lielus papildu līdzekļus skolu piemērošanai šādu bērnu vajadzībām, speciālistu sagatavošanai un mācību līdzekļu iegādei, taču tas ir reāls ceļš, kā palielināt kādas ļoti neaizsargātas mūsu sabiedrības daļas drošumspēju.

Ienākumu līmenis paša vērtējumā. To **Pētījuma** respondentu vidū, kuri savu ienākumu līmeni vērtē optimistiskāk, vairāk ir tādu, kas atzīst, ka aktīva dalība sabiedriskos tīklos viņiem ir svarīgs drošumspējas faktors.

Dzīvesvieta. Jo mazāk urbanizēta vide, jo lielāka nozīme cilvēka drošumspējā ir sabiedriskiem tīkliem. Šī sakarība parādās “Dzīves apstākļu apsekojumā Latvijā 1999. gadā”. Apsekojuma dati liecina, ka lielāku pilsētu iedzīvotāji retāk uztur attiecības ar kaimiņiem un savukārt, jo mazāk urbanizēta ir vide, jo vairāk kaimiņi apmainās ar informāciju un cits citu atbalsta.

Dzimums. Sievietēm un vīriešiem sabiedrisko kontaktu biežums ir diezgan līdzīgs. “Dzīves apstākļu apsekojums” liecina, ka ar radniekiem vīrieši un sievietes tiekas vienlīdz bieži, taču ārpus darba laika ar kolēģiem vīrieši tiekas biežāk (26 %) nekā sievietes (16 %).

5.4. logs

Kaija Gertnere-Ozola
Nevalstisko organizāciju centra direktore

Pilsoniskā sabiedrība un cilvēkdrošība

Pilsoniskās sabiedrības pamatā ir pārlicība, ka arī indivīdiem pašiem jādod teikšana par to, kā viņus pārvalda. Panākt, lai cilvēki piedalītos politikas veidošanā vai aktīvi interesētos, kā tā notiek, bieži vien ir grūti. Turklāt nereti ierindas iedzīvotājiem nemaz arī nav dota iespēja ietekmēt birokrātu risinājumus. Taču aktīva un līdzdarbīga pilsoniskā sabiedrība var būtiski uzlabot rīcībpolitiku, tāpēc Latvijas sabiedrības vēl nepaveikto uzdevumu vidū viens no svarīgākajiem ir atjaunot uzticēšanos valsts sektoram un palielināt tā sociālo kapitālu.

Latvijas nevalstisko organizāciju sadarbība ar valdību aizvien vēl attīstās, un ļoti bieži organizācijas pārmet valdībai, ka tā ignorē sabiedrības vajadzības un dialoga vietā aprobežojas ar vienvirziena informēšanu. Latvijas Republikas Ministru kabineta noteikumos, kuri ir spēkā kopš 2002. gada 1. jūnija, nevalstisko organizāciju pārstāvjiem paredzēta iespēja piedalīties valsts sekretāru iknedēļas sanāksmēs. Ar šo noteikumu pieņemšanu vainagojušies Valsts kancelejas centieni lemjamo jautājumu apspriešanā iesaistīt pilsonisko sabiedrību, lai tās līdzdalība un uzraudzība lēmumu pieņemšanu darītu caurredzamāku. Tādējādi Latvijas nevalstisko organizāciju sektoram ir pavērta lieliska iespēja, ko tas gan ļoti bieži vēl nespēj pilnīgi izmantot.

Lai pilsoniskā sabiedrība darbotos rezultatīvi, tās dalībniekiem jābūt apņēmīgiem, sadarbīgiem un jārikojas sabiedrībai caurredzamā veidā, turklāt tai vajadzīgi tādi cilvēkresursi un finansiālie resursi, kas var nodrošināt kvalitatīvu sabiedrības pārstāvību un devumu.

Avots: ANO Attīstības programma Latvijā, 2003

Faktori, kas Latvijā ietekmē iesaistīšanos sabiedriskajos tīklos

Avots: ANO Attīstības programma Latvijā, 2003

Vecums. Vecumam pieaugot, gan sabiedrisko kontaktu biežums, gan to plašums samazinās. Ikmēneša sabiedriskie kontakti visšaurāki ir vecumā pēc 65 gadiem, bet visplašāki – vecumā no 18 līdz 24 gadiem. “Dzīves apstākļu apsekojums Latvijā 1999. gadā” liecina, ka 44 gadi ir robeža, aiz kuras būtiski retāki kļūst kontakti ar draugiem. Vecumam pieaugot, samazinās arī cilvēku iespējas un gatavība sabiedrisko tīklus izmantot par drošības avotu. Vecumā līdz 65 gadiem tikai retajam ir grūti atrast kādu, ar ko kontaktēties, ja ir radusies vajadzība. Turpretim pēc 75 gadu sasniegšanas vidēji katrs desmitais jūtas vientuļš un

nespēj atrast sabiedrību. Gados vecākiem cilvēkiem grūtāk ir arī atrast uzticības personu, ar ko apspriest savas personīgās problēmas. Vidēji katram septītajam vecumā pēc 65 gadiem nav iknedēļas kontaktu ar radniekiem vai citiem cilvēkiem ārpus mājsaimes.

Vecie cilvēki ir viena no sabiedrības grupām, kurās ir augsts sociālās atstumtības risks un nedrošība, un sabiedriskie tīkli tiem daudz varētu palīdzēt. Taču liekas, ka, vecumam pieaugot, cilvēki tiem pieejamos sabiedriskos kontaktus par drošības resursu izmanto aizvien atturīgāk. Piemēram, respondenti

virs 65 gadiem biežāk nekā citu vecumgrupu respondenti kontaktējas ar kaimiņiem (84,1 % vismaz reizi mēnesī), taču nereti šos kontaktus izmanto nevis savas drošības palielināšanai, bet gan citiem nolūkiem.

Nodarbošanās. “Dzīves apstākļu apsekojums Latvijā 1999. gadā” liecina, ka sabiedriskus kontaktus ar radniekiem vai citiem cilvēkiem ārpus mājsaimes visplašāk uztur bezdarbnieki. Uzņēmēji un pašnodarbinātie priekšroku dod profesionālām saitēm.

Izglītība. Tie, kam izglītība zemāka, retāk piedalās oficiālos sabiedriskos tīklos (arodbiedrībās, partijās, reliģiskās organizācijās, sporta apvienībās, brīvā laika, interešu un vides organizācijās utt.). Piemēram, no “Dzīves apstākļu apsekojuma” respondentiem, kam bija augstākā izglītība, vismaz vienā oficiālā organizācijā bija iestājušies 39,6 %, no respondentiem ar vidējo profesionālo izglītību pēc vidusskolas – 26,6 %, ar vidējo vispārīgo izglītību – 21,7 %, ar pamatzglītību – 13,8 %.

Sabiedrisko kontaktu tīklus var izmantot, lai drošību palielinātu sev tuviem cilvēkiem, kam sakarā ar vecumu, hronisku slimību vai invaliditāti vajadzīga īpaša palīdzība. Taču ne vienmēr tā notiek. Rūpes par draugu vai radnieku bez atbildības uzņēmušies vidēji tikai 13,6 % no “Dzīves apstākļu apsekojuma” respondentiem. LU Filozofijas un socioloģijas institūta statistiskais pētījums “Sociālās attiecības un sociālā atbalsta sistēmas” liecina, ka gandrīz pusei Latvijas iedzīvotāju (47,3 % no respondentiem) nav neviena, kas viņiem varētu palīdzēt ne-

lielās finansiālās grūtībās, bet vairāk nekā pusei (57,7 % no respondentiem) – lielās finansiālās grūtībās (LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2001).

Attieksme pret oficiālajiem un neoficiālajiem tīkliem

Dažādi pētījumi liecina, ka daudziem Latvijas iedzīvotājiem oficiālie tīkli neliekas tik efektīvi drošumspējas avoti kā neoficiālie tīkli. Lielākā daļa no **Pētījuma par cilvēkdrošību 2002** respondentiem par labāku uzskata sevi nodrošināt proaktīvi – balstoties uz tādiem drošības gādniekiem kā draugi, ģimene, neoficiālās aprindas un kaimiņi, nevis pasīvi (reaktīvi) paļaujoties tikai uz nodrošinātību, ko var sniegt valdība un sabiedriskās organizācijas (sk. 5.7. logu).

“Dzīves apstākļu apsekojums” liecina, ka neoficiālos tīklus Latvijas iedzīvotāji izmanto plaši un bieži un tie ir cieši. Vismaz reizi nedēļā vidēji 83 % respondentu kontaktējas ar draugiem un kaimiņiem, 79 % ar vecākiem, 65 % ar vīra vai sievas vecākiem, 62 % ar brāļiem vai māsām.

Cilvēki tikai pamazām iesaistās dažādās sabiedriskās organizācijās. 2002. gada martā Turgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs (SKDS) veica LR Tieslietu ministrijas pasūtītu pētījumu “Attieksme pret atsevišķiem ar integrāciju saistītiem jautājumiem”.

5.6. logs

Kurš kuram palīdz?

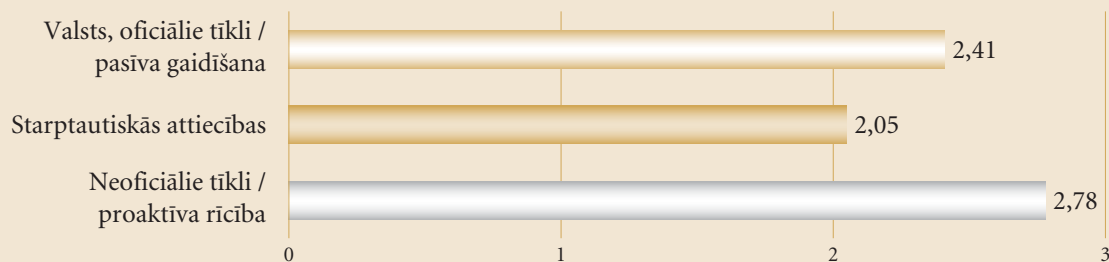
No aptaujātajiem Latvijas iedzīvotājiem, kam ir dzīvesbiedrs (partneris, sieva vai vīrs), slimības gadījumā viņa palīdzību mājsaimniecībā lūgtu 80 % vīriešu un 60 % sieviešu. Nākamais šāda atbalsta avots, vienlīdz nozīmīgs abiem dzimumiem, ir māte. Tikai 2 % aptaujāto izsakās, ka to nelūgtu nevienam. Emocionālās grūtībās (nomāktība un vēlēšanās ar kādu par to izrunāties) palīdzību nevienam nelūgtu 22 % vīriešu un 11 % sieviešu.

Šie dati liecina, ka grūtībās nonākušie no sievām, mātēm, meitām vai māsām palīdzību gaida un sagaida biežāk nekā no vīriem, tēviem, dēliem vai brāļiem. Vīrieši lielākā mērā nekā sievietes cer uz “otras puses” palīdzību, bet sievietes biežāk nekā vīrieši palīdzību meklē pie tuvākā drauga vai draudzenes. Vīrieši retāk nekā sievietes meklē emocionālu atbalstu un bieži vien to nedara arī tad, ja ir apdraudēta viņu psihiskā vai varbūt pat fiziskā veselība. Sievietes ciešāk nekā vīrieši mēdz būt iesaistītas savstarpējās palīdzības tīklos. Viņas biežāk risina sadzīviskas problēmas un uzņemas lielāku atbildību par ģimenes locekļu veselību un labklājību.

Avots (statistika): LU Filozofijas un socioloģijas institūts. 2001.
Sociālās attiecības un sociālā atbalsta sistēmas. ISSP pētījums

5.7. logs

Valsts, starptautiskās attiecības un neoficiālie tikli kā drošumpējas faktori

Ietekme uz drošības sajūtu vērtēta pēc šādas skalas: 1 – mazina; 2 – neietekmē; 3 – vairo; 4 – ļoti vairo.

“Valsts, oficiālie tikli / pasīva gaidīšana” attiecas uz tieslietu sistēmu, policiju un valsts iekšējās drošības sistēmu, sociālās aprūpes sistēmu, veselības aprūpes iestādēm, nodarbinātības dienestu, valdību, pašvaldībām, Latvijas bruņotajiem spēkiem, baznīcām un sociālās palīdzības organizācijām.

“Starptautiskās attiecības” attiecas uz ANO, NATO, ES, ASV un Krieviju.

“Neoficiālie tikli / proaktīva rīcība” attiecas uz draugiem, ģimeni, neoficiālām aprindām, kaimiņiem, paša rīcību.

Avots: ANO Attīstības programma Latvijā. *Pētījums par cilvēkdrošību 2002*

Pēc tā respondentu izteikumiem, 10,1 % no viņiem bija iestājušies arodbiedrībās, 9,7 % iesaistījušies sporta klubos, 9,1 % – baznīcās un reliģiskās organizācijās, 8,7 % – dažādos klubos un aktivitātēs, bet 58 % nepiederēja ne pie vienas oficiālās grupas.

Vairāk nekā puse no SKDS pētījumā aptaujātajiem izteicās, ka nav nekādā veidā aktīvi rīkojušies, lai atrisinātu savas vai savu tuvinieku problēmas. 20 % no tiem, kas bija rīkojušies, izteicās, ka lūguši pašvaldības palīdzību, 12 % – ka vērsušies policijā, 8,5 % – ka piedalījušies sanāsmēs, kur varējuši izteikties, bet tikai 2,2 % – ka iesaistījušies kādas nevalstiskas organizācijas darbībā.

Nevalstiskās organizācijās iesaistījušos skaits precīzi nav zināms, jo oficiāli statistikas dati par to nav vākti. Tomēr oficiālā tiklošanās, it īpaši nevalstisko organizāciju formā, Latvijā attīstās lēnāk, nekā būtu lietderīgi valsts veiksmīgai attīstībai. Nevalstisko organizāciju centra dati (<http://www.ngo.org.lv>) liecina, ka NVO skaitam ir sakarība ar iedzīvotāju labklājības līmeni: jo augstāks pašvaldības teritorijā ir labklājības līmenis, jo vairāk nevalstisko organizāciju tur darbojas. Nevalstisko organizāciju centrs secina: “Ņemot vērā NVO lomu sociālās spriedzes mazināšanā un netradicionālu risinājumu piedāvāšanā, būtu nepieciešams veicināt nevalstisko organizāciju rašanos un darbību mazpilsētās un laukos.”

Kaut arī izplatīts ir viedoklis, ka draugi un ģimene sniedz lielāku drošību nekā oficiālie tikli, daudzos gadījumos tā tomēr nav. Ekonomiskās drošības jautājumos (piemēram, tos, kas saistīti ar darba apstākļiem) bieži var atrisināt ar oficiālu, kolektīvu rīcību. Kaimiņi apvienojoties var panākt, ka pašvaldības pastiprina drošību uz ielām (piemēram, uzlikt ceļa zīmes), un vides aktivistu grupas var panākt, ka agresīva uzņēmējdarbība neapdraud indivīdu veselību.

Tas, ka pret oficiāliem tikliem ir citāda attieksme nekā pret neoficiāliem tikliem, daļēji izskaidrojams ar vēsturiskiem cēloņiem. Ekonomikas profesors Kriss de Neiburgs (Nīderlande) kādā pētījumā par to, ar kādām stratēģijām pārejas sabiedrību cilvēki mazina savu sociālo apdraudētību (Neubourg de, C. and Morris, S. 1999. *Safety Nets and Life Lines: social assistance policy in transition economies*), uzsver, ka padomiskā sociālās nodrošināšanas sistēma minimālo pamatvajadzību līmenī darbojās labi. Gandrīz visiem bija darbs, un nodarbinātie bija apdrošināti slimības vai invaliditātes gadījumiem. Ģimenes ar bērniem saņēma pabalstus, darbojās bērnudārzi, valsts institūcijas nodrošināja lētus mājokļus, subsidēja enerģijas patēriņu un veselības aprūpi, sedza mācību izmaksas. Tiesa gan, drošība lielā mērā bija atkarīga no tā, vai cilvēkam bija ģimene un darbs, tāpēc ne visi sabiedrības locekļi varēja justies droši.

Kā piemērus var minēt cilvēkus ar īpašām vajadzībām vai bez vecāku gādības palikušus bērnus, kuri dzīvoja slēgtās iestādēs.

Taču, pats galvenais, padomju sistēma liedza drošību tiem, kas darbos vai vārdos aizstāvēja cilvēktiesības, vārda, informācijas un pārvietošanās brīvību. Cilvēki, kas aicināja ievērot šīs demokrātiskā sabiedrībā pašsaprotamās tiesības, ne tikai riskēja zaudēt minētās garantijas, bet arī bija apdraudēti personīgi.

Oficiālo tīklu loma drošībā un drošumspējā

Kas vajadzīgs, lai tīkls veiksmīgi darbotos un attīstītos

Oficiālie tīkli attīstās pēc noteiktām likumsakarībām. **Pārskata** autori izanalizējuši vairākus veiksmīgi izdevušos tīklus un secinājuši, ka oficiālo tīklu panākumiem ir četri svarīgi priekšnosacījumi: *izjus-*

Anita Jākobsone

*Bijusī ANO Attīstības programmas projektu konsultante
(Tieslietu ministrijā)*

5.8. logs

Blats un sabiedrisko kontaktu tīkli padomju laikā un tagad

Vai padomju laikā pastāvēja sabiedrisko kontaktu tīkli? Pastāvēja, it īpaši neoficiālie. Taču šo tīklu iespējas ierobežoja indivīda nebrīvība un reālas pilsoniskās līdzdalības neiespējamība. Padomju laika sabiedrībā valdīja tādi “kolektīvisma” stereotipi kā, piemēram, “Vairākumam ir taisnība”, “Kolektīvais labums ir svarīgāks nekā individuālais”, “Līdzdalība ģimenē ir mazāk svarīga nekā līdzdalība sabiedriskā darbā vai izcilība darba pienākumu izpildē”. Šie stereotipi bija pretrunā ar cilvēku ikdienas vajadzībām, kuras apmierināt bieži vien varēja palīdzēt nevis mistisks kolektīvs, bet gan tikai tā sauktais blats: gandrīz katram to nācās izmantot, lai nokļūtu pie labāka ārsta, saņemtu dzīvokli, dabūtu biļetes uz teātri, nopirktu importa apavus vai franču smaržas, iekārtotu bērnus pirmsskolas iestādē. Uz blata balstītos sadarbības tīklus nekādi nevar pielīdzināt tiem sabiedrisko kontaktu tīkliem, kuru pamatā ir individuāla brīvība un indivīda tiesību ievērošana. Blata pavadoni vienmēr bija pazemošanās, pakalpojumu apmaiņa, kukuļi.

Turpretim sabiedrisko kontaktu tīkli pilsoniskā sabiedrībā veidojas brīvas gribas aktā, cilvēkam apzinoties un izprotot savas tiesības, pienākumus, iespējas un vajadzības. Tas ir signāls, ka atomizētais indivīds tiecas atjaunināt savu piederību pie kāda “mēs”, iesaistoties jaunās attiecībās, ar kurām viņš cer kaut kādā ziņā pārvarēt individuālo iespēju un resursu ierobežotību.

Pasaules Bankas un ANO Attīstības programmas finansētajā pētījumā par nabadzību apstiprinājās: ja cilvēks zaudējis savu identitātes apziņu, atsvešinājies pats no sevis un atsvešinās arī no ģimenes locekļiem un kaimiņiem, tādējādi pats sevi izolēdams no visu veidu atbalsta resursiem, viņš grimst arvien dziļākā nabadzībā un depresijā.

Sabiedrisko kontaktu tīklu attīstību Latvijā galvenokārt ierobežo tas, ka pilsoniskā līdzdalība pēc tās faktiskajām iespējām bieži vien līdzinās bērnu rotaļām smilšu kastē: tur gan var darīt visu, taču pieaugušos (lasi: pašvaldību, valdību, Saeimu) tas maz interesē. Nevalstiskajām organizācijām ir maz resursu. Pašlaik pilsoniskās sabiedrības veidošanos un NVO līdzdalību sabiedrības dzīvē lielākoties balsta finansiāla palīdzība no ārzemēm. Daudzi vēl nemaz neapzinās, cik daudz var panākt ar sabiedrisko kontaktu tīkliem. Tāpēc ir ļoti svarīgi, lai Latvijas sabiedrības izpratne par sociālo kapitālu un tīkliem kļūtu aizvien labāka.

Avots: ANO Attīstības programma Latvijā, 2003

5.9. logs

Oficiālo sabiedrisko tīklu veidošanās Latvijā

Avots: ANO Attīstības programma Latvijā, 2003

ta vajadzība vai problēma, vēlēšanās un mēģinājumi rīkoties, pieredze vai priekšzīme un konkrēta darbība (sk. 5.9. logu). Tīklu panākumus un ilgtspēju veicina arī citi šajā nodaļā jau minētie pozitīvi faktori: sociālo normu uzturēšana un ievērošana, cilvēkresursu koordinēšana, veiksmīga ārējo resursu izmantošana.

Labs piemērs, kas šo konstatējumu ilustrē, ir Jelgavas vecāku darbība savu bērnu aizsardzībā (sk. 5.10. logu).

Sabiedrisko tīklu veidošanās sākas ar **vajadzību**, ko izjūt sabiedrības locekļi. Uz darbību, kas noveda pie organizācijas “Vecāki Jelgavai” tapšanas, sākotnēji rosināja doma, ka būtu kaut kas jādara, lai jauniešu vidū mazāk izplatītos atkarība no narkotiskām vielām.

Nākamais solis, kas cilvēkus jau tuvina sabiedrisko kontaktu tīkla izveidei, ir **vēlēšanās un cenšanās rīkoties**, lai stāvoklis mainītos. Jelgavas Dome izveidoja dažādu profesiju speciālistu darbgrupu, kurai bija jāpievēršas jauniešu narkomānijas profilakses problēmai.

Vēl viens būtisks solis sabiedrisko kontaktu tīkla tapšanā, it īpaši daudzos gadījumos tagad Latvijā, ir **citu pieredze vai priekšzīme** – “grūdiens no malas”, kas vēlēšanos rīkoties pārvērš aktīvā rīcībā. Latvijas iedzīvotājiem kopumā ir potenciāli ļoti sabiedrisko kontaktu tīkli (cieši, intensīvi un slēgti), tomēr tie reti

pārvēršas konkrētā darbībā. Jelgavnieki pieredzi guva Zviedrijas pilsētā Nakā, kur profilaktiskās grupas dalībniekiem bija iespējams iepazīties ar zviedru vecāku grupu, kas nakts stundās rūpējās par vietējo jauniešu drošību, veicot reidus populārākajās izklaides vietās.

Visbeidzot sākas **konkrēta darbība**, tāda kā sabiedriskās organizācijas “Vecāki Jelgavai” nodibināšana un vecāku reidu uzsākšana pilsētā.

Šim modelim atbilst visu **Pārskatā** aplūkoto konkrēto tīklu rašanās un attīstība.

Oficiālo sabiedrisko tīklu izveidošanā svarīga loma ir vadītājiem. Viņiem parasti ir pieredze, vai arī viņi ir spējīgi rādīt priekšzīmi. Cilvēki, kuri savu laiku un enerģiju atvēl arī vispārības interesēm, ļoti labi spēj pamudināt uz rīcību arī citus.

Daudzi **Pētījuma** respondenti uzsvēra, ka izšķirīga nozīme ir vietējo iedzīvotāju, pašvaldību un uzņēmēju atbalstam. Pašvaldības var atvēlēt finanšu un cilvēku resursus, palīdzēt informācijas izplatīšanā, sniegt morālu atbalstu, izteikt pateicību. Bieži vien oficiālo tīklu panākumos izšķirīga nozīme ir uzņēmēju filantropijai. Tīkla dalībniekus var iedrošināt sabiedrības atbalsts un plašsaziņas līdzekļi, kas var arī informēt par tīkla misiju un piesaistīt tam jaunus dalībniekus.

Sabiedriskā tikla darbības un attīstības gaitā atklājas jaunas vajadzības, paveras jaunas to apmierināšanas iespējas. Piemēram, Jelgavas vecāki savas organizācijas neilgās pastāvēšanas laikā jau ir nonākuši pie secinājuma, ka jāizglīto vecāki, rīkojot seminārus un gatavojot materiālus par to, kā lai bērniem iemāca nekļūt varmācības upuriem uz ielas un vairot savu drošību.

Tiklu loma drošības uzlabošanā dažādās jomās

Tīklošanās var uzlabot drošību gandrīz jebkurā jomā. Īpaši rezultatīvi tā var veicināt personīgo (fizisko) drošību (to liecina kustība “Vecāki Jelgavai”, sk 5.10. logu) un ekonomisko drošību.

5.10. logs

“Vecāki Jelgavai” – tīkls personīgai drošībai

Sabiedriskā organizācija “Vecāki Jelgavai” piedalās projekta “Liels un mazs drošā pilsētā” realizēšanā. Naktīs no piektdienas uz sestdienu tā organizē brīvprātīgas vecāku patruļas, kam pilsētas jaunieši jāpasargā no iespējamiem nelaimes gadījumiem. Pasākuma iniciatori ir vecāki, kurus Jelgavas Dome bija sūtījusi iepazīties ar līdzīgu organizāciju Zviedrijā. Ar šo ierosmi viņi pierāda, ka ikvienam ir iespējams aktīvi līdzdarboties savas pilsētas vai pagasta cilvēku drošības palielināšanā.

Piektdienās pulksten astoņos vakarā sapulcējas desmit vecāki, kas piedalās nedēļas nogales apgaitā pa Jelgavu. Viņi pārrunā, kādi uzdevumi tonakt veicami, un katrs saņem “uniformu” – ziemas virsjaku, kurai ir atstarojošs uzraksts “Vecāki Jelgavai”, un lukturīti.

Katru stundu apgaitā dodas divas vecāku grupas, katrā pa trim tēviem un divām mātēm. Katrai grupai līdzī ir viens mobilais telefons un pirmās medicīniskās palīdzības līdzekļi (viss apgaitai nepieciešamais ir sagādāts ar Jelgavas uzņēmēju un Domes atbalstu).

Apgaitas maršruti ir apmēram 12 kilometrus gari. Tie izveidoti, ievērojot pašu jauniešu domas par to, kuras ielas un rajoni pilsētā ir visnedrošākie. Maršruti aptver tirdzniecības vietas, kur pārdod alkoholu un tabakas izstrādājumus, kafējnīcas, bārus, restorānus, spēļu zāles un datorzāles, naktsklubus, parkus un citas vietas, kur mēdz uzturēties jaunieši. Apgaitas laikā vecāki tiek ar jauniešiem, daļa savas organizācijas vizītkartes ar telefona numuru, ko izmantot nepieciešamības gadījumā, informē par savu misiju un vienkārši atrodas tuvumā. Viņu uzdevums ir nevis moralizēt un uz mājām izdzēnāt, bet gan gādāt, lai bērniem vēlajās vakara stundās būtu maksimāla drošība, piemēram, pavadīt viņus mājās, raudzīties, lai datorsalonus visu nakti neatrastos bērni, kas jaunāki par 16 gadiem, un lai jauniešiem nekur nepārdotu alkoholiskus dzērienus un tabakas izstrādājumus. Organizācija “Vecāki Jelgavai” cieši sadarbojas ar municipālo policiju un vietējo slimnīcu, ārkārtas situācijās nekavējoties nodrošinot palīdzību. Reids beidzas ap diviem naktī, kad abas vecāku grupas sanāk kopā, lai izvērtētu un pārrunātu nakts laikā piedzīvoto. Pēc tam apgaitu dalībnieki dodas mājās.

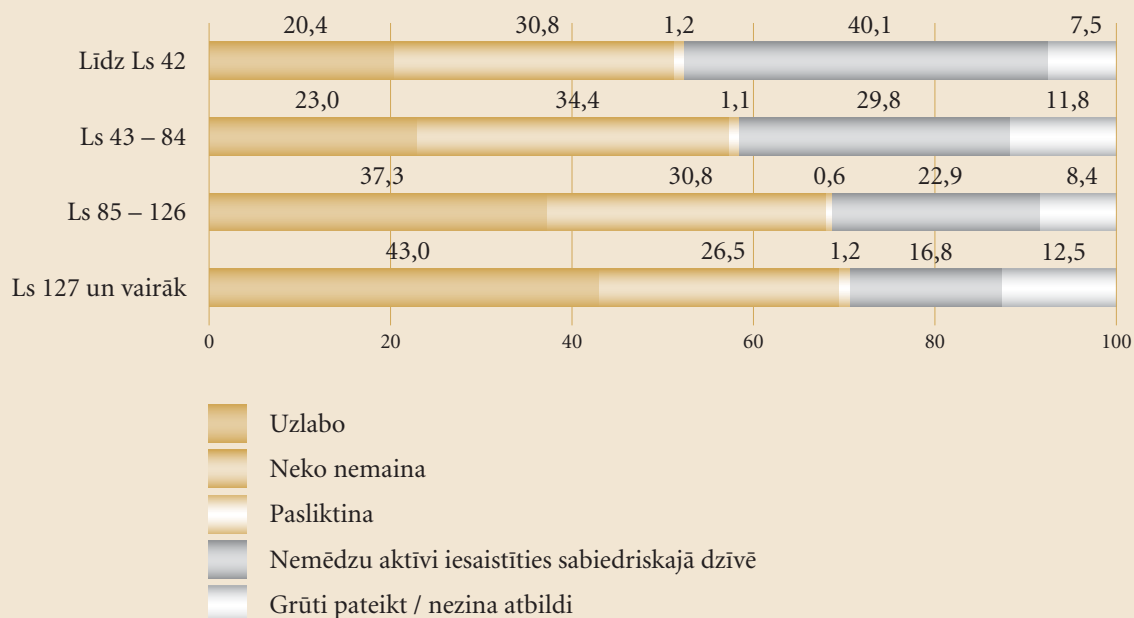
Organizācijā ir noteikums apgaitās neiesaistīt nejaušus cilvēkus. Katram jaunpienācējam rīko īpašas mācības, un cilvēkus arī pārbauda: jaunpienācēju pieņem, ja par viņu galvo jau iesaistījušies vecāki. Pašlaik jau ir izveidojusies tādu vecāku rinda, kuri grib piedalīties reidos, un vairākums no vecākiem, kas tajos jau ir piedalījušies, vēlas iet vēlreiz.

Sarmīte Vīksna, māte no Jelgavas, izsaka gandarījumu, ka pilsētas vecākiem neatkarīgi no amata un profesionālās piederības sākušas veidoties stiprākas savstarpējās saites un kontakti. Materiāli un morāli šo pasākumu atbalstīt organizācija aicina arī pilsētas uzņēmējus un domes darbiniekus, kuriem kā vecākiem nevar nerūpēt savu un citu bērnu drošību.

Apraksta pamatā ir intervija ar Sarmīti Vīksnu – māti un vienu no organizācijas “Vecāki Jelgavai” izveidošanas iniciatorēm
Avots: ANO Attīstības programma Latvijā, 2003

5.11. logs

Dažāda ienākumu līmeņa cilvēku viedoklis par to, vai aktīva līdzdalība sabiedriskajā dzīvē uzlabo paša un tuvāko cilvēku dzīvi (% no visiem attiecīgās grupas respondentiem)

Avots: Iedzīvotāju integrācija: sabiedriskas aktivitātes (SKDS pētījums 2002. g. martā)

Kā jau minēts 2. nodaļā, Latvijas iedzīvotājiem ekonomiskā drošība saistās ar pietiekamiem un paredzamiem ienākumiem un ir viens no galvenajiem bažu aspektiem. To pašu atklāja arī Tieslietu ministrijas pasūtītais pētījums “Attieksme pret atsevišķiem ar integrāciju saistītiem jautājumiem” (2002), kura respondenti kā galvenos nedrošības sajūtas faktorus visvairāk minēja bezdarbu (40,6 %) un zemos ienākumus (30,5 %).

K. de Neiburgs norāda, ka ekonomisko drošību vairo ne tikai iesaistīšanās darba tirgū, bet arī iesaistīšanās uz savu ģimeni un iesaistīšanās citos sabiedriskajos tīkos. Savukārt sabiedrisko tīklu pētnieks Dž. Koulmans, kas pētījis sabiedriskos tīklus, parāda sakarību starp sociālo kapitālu un ekonomisko attīstību. Viņš uzsver, ka sabiedriskajās sistēmās, kurās attīstās dažādas sociālās organizācijas un ir augsts pilsoniskās līdzdalības līmenis, ir daudz lielāks ekonomiskās attīstības potenciāls. (Coleman, J. 1990. *Foundations of Social Theory.*)

Viena no primārajām tīklošanās kā drošumspējas avota priekšrocībām ir tās proaktivitāte. Pat attiecībā uz ekonomisko drošību būt aktīvam un iesaistīties sabiedriskajos tīklos (ģimene, draugi, vietējā sabiedrība),

lai savstarpēji dalītos ar resursiem, ir daudz produktīvāk nekā pasīvi gaidīt un pārāk augstas prasības izvirzīt pašvaldībai vai valdībai.

Pārskatam veiktā **Pētījuma** respondenti gan apgalvo, ka visrezultatīvākā ekonomiskās nedrošības mazinātāja pēc savām iespējām varētu būt valsts un indivīdi paši šajā ziņā paliek tikai otrajā vietā. Tomēr **Pētījums** atklāj divas sakarības. Pirmkārt, jo aktīvāk savu problēmu risināšanā cilvēks iesaista ģimeni un draugus, jo mazākas ir viņa bailes par materiālo nodrošinājumu nākotnē. Savas ekonomiskās problēmas pirmām kārtām ģimenes un draugu lokā ir mēģinājusi risināt cilvēku lielākā daļa. Otrkārt, jo zemāki ienākumi, jo lielāka nozīme drošības sajūtas veicināšanā ir aktīvai rīcībai neoficiālajos sabiedriskajos tīklos.

Pētījuma rezultātu analīze daudzos citos veidos balsta pieņēmumu, ka darbošanās kādā sabiedriskajā tīklā mazina cilvēku bailes par materiālo drošību nākotnē. Pārlicība, ka aktīva rīcība sabiedriskajos tīklos vairo drošības sajūtu, ir saistīta ar ienākumu līmeni ģimenē. Respondenti, kuru ienākumi ģimenē uz vienu cilvēku ir lielāki, daudz lielākā mērā uzskatīja, ka tieši viņu aktīvā darbība palīdz izvairīties no nedrošības

sajūtas (sk. 5.11. logu). 5.12. logā aprakstīts, kā cilvēki ar brīviem līdzekļiem un aktīvu pieeju var vairot paši savu ekonomisko drošību.

Tiklošanās loma citu drošumspējas faktoru nostiprināšanā

Tiklospēja ir drošumspējas faktors, kas cilvēkiem ļauj ne vien justies droši, bet arī īstenībā uzlabot savu drošību. Tā arī pastiprina citus drošumspējas faktorus. Kā piemēru var minēt tiklošanās svarīgo nozīmi individuālās drošumspējas veicināšanā. Ja cilvēkus, kas līdz šim tikai pasīvi kaut ko gaidījuši no valdības un no sabiedriskām organizācijām, iesaista oficiālos tīklos, palielinās viņu uzņēmība un apziņa, ka arī viņi paši ir drošības avots. Iesaistoties tīklos, indivīds sevi nostiprina tādas īpašības, kas viņam dod iespēju savu jautājumu risināšanā vairāk paļauties uz sevi un sadarboties ar citiem. Šī individuālās drošumspējas attīstība savukārt stiprina tīklu.

Šādas savstarpēji atgriezeniskas ietekmes piemērs ir organizācija “Karosta K@2” (sk. 5.13. logu).

Sabiedrības polarizācija

Sociālais kapitāls, kuru rada cilvēku iesaistīšanās sabiedrisko kontaktu tīklos, cilvēkus var polarizēt tāpat kā atšķirīgi ienākumi. Cilvēki ar augstākiem ienākumiem un izglītību un ar prasmēm, ko var izmantot gan neoficiālos, gan oficiālos tīklos, viegli spēj sasniegt savus mērķus, jo viņi zina, kā savā labā izmantot tiklošanās priekšrocības. Cilvēki, kas prot formulēt mērķus, apvienot resursus šo mērķu sasniegšanai, tie, kam ir iemaņas normu vārdiskā formulēšanā un aizstāvēšanā, tie, kas spēj sadarboties ar citiem un, vairāk par visu, var finansiāli atļauties tīkloties un ticēt šim procesam, tieši tā arī dara un no šā procesa gūst labumus. “Mežaparka attīstības biedrība” (sk. 5.14. logu) ir piemērs tam, kā augsta cilvēku drošības apziņa tālāk nostiprina viņu stāvokli, jo efektīvāzē tīklošanos.

5.12. logs

Latvijas kooperatīvās krājaizdevu sabiedrības – ekonomiskās drošības veicinātājas

Krājaizdevu sabiedrība ir tās biedru dibināts un pārvaldīts finansiāls kooperatīvs, kas no biedru iemaksātajām pajām un noguldījumiem uzkrāj līdzekļus kredītiem, ko izsniedz tikai biedriem. Sabiedrība attīsta savu biedru spēju sadarboties, palīdz viņiem taupīt un palielināt savu labklājību. Noguldījumus pieņem neatkarīgi no to summas, tā ka naudu kādam mērķim var uzkrāt arī cilvēki ar nelieliem ienākumiem.

Visi krājaizdevu sabiedrības biedri ir gan tās īpašnieki, gan klienti. Sabiedrības pakalpojumus var saņemt tikai tās biedri. Visiem sabiedrības dalībniekiem ir vienāda kontrole pār to, jo balsošanā katram ir viena balss. Minimālais krājaizdevu sabiedrības biedru skaits ir 20, minimālais kapitāls – Ls 2000.

Krājaizdevu sabiedrībā apvienoties lielākoties izvēlas tie, kurus komercbanku piedāvātie pakalpojumi kaut kādā ziņā neapmierina, un arī tie, kuri nedzīvo lielajos centros vai to tuvumā, jo viņiem par tik privātu lietu kā nauda drošāk liekas runāt ar pazīstamiem cilvēkiem pazīstamā vidē.

Drošības sajūtu palielina arī tas, ka krājaizdevu sabiedrības biedriem ir līdzīgs sociālekonomiskais stāvoklis. Ļoti pārtikuši cilvēki krājaizdevu sabiedrībās iesaistās reti. Lielākā dalībnieku daļa ir vidusšķiras cilvēki un sociālo pabalstu saņēmēji.

Apraksta pamatā ir intervija ar Latvijas Kooperatīvo krājaizdevu sabiedrību savienības valdes priekšsēdētāju Brigitu Baltaču, kā arī informācija no savienības mājaslapas (<http://home.delfi.lv/lkks>)
Avots: ANO Attīstības programma Latvijā, 2003

“Karosta K@2” – individuālās drošumspējas palielinātāja

Karosta, kur darbojas Liepājas sabiedriskā organizācija “Karosta K@2”, sāka veidoties XIX gadsimta beigās, kad Krievijas Impērija tur sāka būvēt atbalsta bāzi savai Baltijas jūras karaflotei. Tad to dēvēja par Imperatora Aleksandra III ostu. Nosaukumu “Karosta” sāka lietot tikai pēc 1918. gada, kad Latvija ieguva neatkarību. Latvijas pirmās republikas laikā Karosta bija cienījams dzīvojamais rajons un piedzīvoja savus ziedu laikus.

Padomiskās okupācijas laikā Karostas teritorija bija slēgta un kalpoja padomju armijas vajadzībām. 90. gadu sākumā Krievijas armija, Latviju atstādama, pameta arī Karostas teritoriju. Daudzi nami tajā palika izdemolēti vai sagrauti. Tad tā kļuva par depresijas un bezdarba pārņemtu teritoriju ar pusapdzīvotiem namiem, kurus pamazām sāka apdzīvot cilvēki, kas nevarēja samaksāt par dzīvokli ar ērtībām vai kam vispār nebija pajumtes, arī daudzas ģimenes ar bērniem.

Karostas dzīve atkal sāka mainīties, kad to par savu profesionālās darbības vietu izvēlējās starptautiska mākslinieku grupa. Mākslinieki sarīkoja vairākus pasākumus, to vidū plašu mākslas izstādi “Subjektīvs Objektīvs” (2002), jaunrades darbnīcas Karostas bērniem, kā arī starptautisku kinematogrāfistu semināru “Tranzīt Zero”. Pēc tam daži mākslinieki izlēma pārcelties uz dzīvi Karostā un radoši strādāt šās vietas un cilvēku labā. Viņi arī izveidoja sabiedrisko organizāciju “Karosta K@2”.

“Karostas K@2” mērķis ir ar kultūras, izglītības un informācijas palīdzību Karostā radīt pašreizējai situācijai alternatīvus apstākļus, tādējādi veicinot sāpīgo sabiedrības integrācijas problēmu un sociālekonomisko jautājumu risināšanu. “Karosta K@2” sadarbojas ar dažādiem starptautiskiem fondiem un organizācijām, lai piesaistītu līdzekļus jaunu projektu realizēšanai. Projektos iesaistās ne tikai vietējie mākslinieki un interesenti, bet arī viesi no citām valstīm. Viena no organizācijas veidotājām saka: “Mēs esam kļuvuši par Eiropas Kultūras fonda resursu centru un partneri, jo varam piedāvāt to, kā citiem nav.”

Karostas bērniem un pieaugušajiem šī organizācija piedāvā dažādas brīvā laika pavadīšanas iespējas, piemēram, latviešu valodas kursus, zīmēšanas un fotografēšanas nodarbības, piekļuvi internetam. Viena atsevišķa istaba katru dienu ir atvērta visiem bērniem. Notiek sadarbība ar Liepājas Pedagoģijas akadēmijas studentiem, ir izveidota Jauno mediju laboratorija, kurā jaunieši darbojas ar internetu, video, audio un kultūras apmaiņas projektiem. Notikusi konference par Karostas dzīvojamā fonda turpmāko attīstību.

Organizācijas veidotāji uzsver, ka attiecības ar iedzīvotājiem, it īpaši bērniem, ir abpusēji nozīmīgas. Kāda organizācijas dibinātāja saka: “Viens no mūsu darbības rezultātiem ir tas, ka bērni saprot, ka nekas nav neiespējams, ka viņi nekādā ziņā nav mazāki par citiem. Viņi īstenībā ir daudz lielāki.” Ar organizācijas atbalstu Karostas bērni ir filmējušies mākslas filmās “Kurpe” un “Mostieties”, veidojuši savas filmas un ziņu raidījumus, piedalījušies gan starptautiskās, gan vietējās fotoizstādēs.

Lai organizācija varētu piepildīt savas turpmākās ieceres par Karostas atjaunošanu, mikrovides, kultūras centra un infrastruktūras attīstīšanu, tai vajadzīgs pilsētas un starptautisko fondu atbalsts. “Karosta K@2” cer izveidot jaunatnes mītni, starptautisku Baltijas kino skolu, multifunkcionālu izstāžu zāli, kur varētu notikt koncerti un uzvedumi. Tādā veidā šī organizācija savus sabiedrisko kontaktu tīklus var paplašināt līdz starptautiskajam līmenim.

Apraksta pamatā ir intervija ar organizācijas veidotājiem Kristīni Briedi un Kalli Bjoršmarku, kā arī informācija no organizācijas mājaslapas (<http://www.karosta.org>)
Avots: ANO Attīstības programma Latvijā, 2003

Kopiena un cilvēkdrošība

Indivīdiem apvienojoties sabiedrisko kontaktu tīklos, palielinās viņu iespējas uzlabot drošību savā vidē, iejaukties dažādās norisēs, piemēram, huligānisma vai vandalisma novēršanā vai sociālās atstumtības mazināšanā. Organizācijas “Vecāki Jelgavai” dalībnieki izteicās, ka vecāku grupas klātbūtne vien jau var palielināt kārtību, piemēram, datorsalonus, kur nakts laikā bērniem līdz 16 gadu vecumam nav atļauts uzturēties.

Sabiedrisko kontaktu tīkliem ir lielāka ietekme sabiedrībā, ja tajos iesaistās arī indivīdi, ko ciena vietējā sabiedrība. “Vieglo” noziegumu (piemēram, vandalisma) biežums var samazināties, ja iespējamais likumpārkāpējus no to izdarīšanas cenšas atturēt ģimenes draugs vai drauga vecāki. Sabiedrisko kontaktu tīkli cilvēkos pastiprina kopienas izjūtu, kas savukārt palielina sabiedrisku spiedienu uz krimināli noskaņotiem indivīdiem.

5.14. logs

“Mežaparka attīstības biedrība”: aktīva tīklošanās dod rezultātus

“Mežaparka attīstības biedrība” ir neatkarīga, brīvprātīga biedru apvienība. Tā izveidojās sakarā ar 1997. gada konferenci “Mežaparks – pirmā dārzu pilsēta Eiropā”, ko apmeklēja daudzi Mežaparka iedzīvotāji. Biedrības dibināšanas nolūks bija veicināt līdzsvarotu ilgtspējīgu Mežaparka attīstību, kas pašreizējām un nākamajām Mežaparka iedzīvotāju paaudzēm nodrošinātu kvalitatīvu un drošu dzīves vidi, nosargātu dabu un kultūrvēsturisko mantojumu.

Pašlaik biedrībā ir izveidojušies divi sabiedrisko kontaktu tīkli. Viens tīkls rīko priekšlasījumus par kultūras un vēstures tēmām, konsultācijas par Mežaparka arhitektūru.

Otrs sabiedrisko kontaktu tīkls pulcina cilvēkus, kuri savas dzīvesvietas jautājumu risināšanā ir gatavi izmantot savas profesionālās zināšanas. Tīkls rīko atklātas diskusijas par pilsētas attīstību, izstrādā priekšlikumus un projektus Mežaparka dzīves vides uzlabošanai (sociālie jautājumi, apbūve, dzīvojamā rajona zaļās zonas, transports un atkritumu saimniecība), noskaidro un pauž iedzīvotāju viedokli par Rīgas attīstības projektiem, publicē Mežaparka problēmām veltītus rakstus plašsaziņas līdzekļos, sadarbojas ar Mežaparka sākumskolu, jauno dabas draugu centru “Saulsēdārzi”, Rīgas Samariešu apvienību, vietējo pasta nodaļu un namu pārvaldi, Latvijas Tēlnieku centru, Rīgas Zooloģisko dārzu un citām organizācijām.

Biedrība aizvien paplašinās, tās biedri ir sabiedriski aktīvi dažādu profesiju cilvēki (politiķi, vides speciālisti, mākslinieki, rakstnieki, vēsturnieki, skolotāji utt.), kas bez atlīdzības iesaistās Mežaparka jautājumu risināšanā. Biedriem ir iemaņas ārējo resursu veiksmīgā izmantošanā. Tāpēc biedrībai ir izveidojušies laba sadarbība ar dažādām institūcijām – gan vietējām pārvaldības iestādēm, gan plašsaziņas līdzekļiem, gan citām sabiedriskām organizācijām. Vietējam sabiedrisko kontaktu tīklam veidojas plaši “sakari ārpusē”, kas nodrošina tādu būtisku resursu kā informācijas aprīte. Biedrības sponsori un projektu finansētāji, starp citu, ir Latvijas Kultūras fonds, Reģionālais vides centrs, Nevalstisko organizāciju centrs un ES *Phare ACCESS* Latvijas programma.

Par bāzi izmantojot četrgadīgo Mežaparka sākumskolu, biedrība iecerējusi veidot vietēju kultūras centru, lai Mežaparka jaunajai paaudzai varētu attīstīties jauns sabiedrisko kontaktu tīkls. Tuvākajā nākotnē plānots atdzīvīnāt Mežaparka sabiedrisko dzīvi, rīkojot ielu svētkus un citus pasākumus.

Apraksta pamatā ir intervija ar vienu no “Mežaparka attīstības biedrības” veidotājiem Kristīni Āboltiņu, kā arī “Mežaparka līdzsvarotas attīstības plāns” (2002).

Avots: ANO Attīstības programma Latvijā, 2003

“Mežaparka attīstības biedrība” palīdzēja novērst iecerēto Saulesdārza privatizāciju, tādējādi parādot, kā kontaktu tīkli var efektīvi aizstāvēt sabiedrības intereses un mazināt ietekmīgu personu visatļautību. Biedrība arī aizsāka Mežaparka attīstības plāna izstrādāšanu, un vietējie iedzīvotāji sāka just, ka taisnīgums un drošība nav neiespējami.

Jāmin vēl viens, ar nākamās nodaļas tēmu saistīts ieguvums, ko dod tīklošanās: proti, tā samazina neuzticēšanos valdībai un pazemina pārāk augstās prasības tai. Tīkli indivīdos nostiprina ticību, ka viņi paši spēj panākt pārmaiņas, un noņem šo slogu no valdības pleciem, bet tas savukārt palielina uzticēšanos valdībai.

Noslēgums

Dzīvē ir daudz problēmu, kuras nav atrisināmas individuāli, jo prasa sadarbību ar citiem. Līdzdalība sabiedriskos tīklos nostiprina attiecības starp indivīdiem un starp dažādām sociālām grupām, saliedē cilvēkus, kam ir līdzīgi uzskati un līdzīga pieeja kāda kopīga mērķa sasniegšanai, veicina savstarpēju uzticēšanos un solidaritāti, vēlēšanos brīvprātīgi uzņemties kādus pienākumus. Kopienas locekļu kopējais tīkls var ārkārtīgi palielināt tā dalībnieku un visas kopienas un apkārtējās vides drošību.

Neoficiālus sabiedriskos kontaktus (ar vecākiem, māsām, brāļiem, citiem radniekiem, kolēģiem, draugiem un kaimiņiem) Latvijas iedzīvotāji izmanto diezgan plaši, turpretim sava drošības līmeņa paaugstināšanai ar oficiālu tīklu atbalstu viņiem bieži vien nepietiek zināšanu, iemaņu un iztēles.

Kopumā jāteic, ka primārais tīklošanās iemaņu apgūšanas avots ir ģimene. Tieši ģimenē bērns redz, kādiem līdzekļiem cilvēki cenšas atrisināt nedrošības problēmas (lūdzot palīdzību un paši to piedāvājot citiem, meklējot izeju no konfliktsituācijām utt.). To, kā cilvēks apgūst šīs iemaņas, ietekmē arī viņa materiālais stāvoklis un paša vērtējums par savu ienākumu līmeni, viņa dzimums, vecums, veselība un darbaspēja, nodarbinātības statuss, izglītības līmenis un vide, kādā viņš dzīvo.

Daudzu tīklu panākumi visvairāk ir atkarīgi no sociālās vides. Nedrošā un vājā kopienā dzīvotspējīgus sabiedriskos tīklus attīstīt ir ļoti grūti. Tāpēc ir ļoti svarīgi, lai cilvēki sevī stiprinātu uzticību kopienai un saprastu, ka šās uzticības pamatā var būt tādi elementāri faktori kā ģeogrāfiskā kopība (piemēri – Karosta un Mežaparks).

Oficiālā tīklošanās, it īpaši nevalstisko organizāciju formā, Latvijā attīstās daudz lēnākā tempā, nekā būtu nepieciešams veiksmīgai valsts attīstībai. Daudzi cilvēki netic, ka viņiem iespējams pašiem kaut ko savā dzīvē mainīt, un pasīvi gaida, ko darīs valdība un pašvaldība, pārāk daudz uz tām cerēdami kā uz drošības gādniecēm. Lai Latvija savā attīstībā kļūtu par spēcīgu un plaukstošu valsti, vajadzīga cilvēku vēlme un gatavība ne vien plašāk iesaistīties valstisku jautājumu izlemšanā, bet arī kaut ko darīt, lai palielinātos drošība tajās jomās, ko valdība nenosedz, bet kas sabiedrībai ir svarīgas.

Cilvēku drošumspēju var veicināt, ar informēšanu un labu paraugu popularizēšanu vairojot plašu aprindu izpratni par sabiedrisko kontaktu tīkliem un to iespējām. Visvairāk te darāms pašvaldībām. Latvijā, kur daudziem liekas, ka viņiem nav iespējams pašiem veicināt savu ekonomisko un fizisko drošību un arī kopiendrošību, šis drošumspējas veicināšanas ceļš patlaban ir ļoti svarīgs. Pašvaldībām, reģionālajām un centrālajām valdības institūcijām jāatbalsta vietējo kopienu vēlmes veidot sabiedriskos tīklus, lai ar kopīgiem spēkiem vairāk varētu paveikt drošas vides radīšanā. Līdz šim Latvijā vēlme kaut ko izdarīt biežāk realizējas tad, ja ir kāda ārēja avota atbalsts.

Lai sabiedriskie tīkli darbotos rezultatīvāk, svarīgs ir arī pašvaldību, nevalstisko organizāciju un uzņēmēju finansiāls un morāls atbalsts. Apkārtējā sabiedrība tīklus var atbalstīt daudzējādi. Katrs no šajā nodaļā aprakstītajiem tīklu piemēriem ilustrē arī dažādas atbalsta metodes. Uzņēmēji var finansēt noteikta veida darbību, gādāt par materiāliem un inventāru, sanāksmju telpām un transportu. Pašvaldības var sniegt morālu atbalstu, pateikties par padarīto (balvas, uzslavas) un, ja nepieciešams, palīdzēt administratīvās procedūrās (dokumentu nokārtošanā, reģistrācijās u. tml.). Nevalstiskās organizācijas var atbalstīt citu sabiedrisko tīklu veidošanos, sniedzot informāciju un padomus, kā arī palīdzot finansējuma piesaistīšanā.

Tīkliem ir ļoti svarīga nozīme kā sabiedrības integrētājiem un trūcīgo drošumspējas avotam. Īpaša uzmanība būtu jāpievērš tam, ka tīkli var veicināt bērnu iekļaušanos un līdzdalību apkārtējās sabiedrības norisēs. Bērniem no ģimenēm ar zemiem ienākumiem sabiedriskie kontakti palaikam ir visai ierobežoti: galvenokārt viņi biedrojas ar sev līdzīgajiem. Grūtāk kontaktēties ar citiem ir arī bērniem ar īpašām vajadzībām. Vislielākā nozīme bērnu sociālajā integrēšanā ir izglītības tīkliem – arī tiem, kas dod iespējas izglītoties papildus (datorzinībās, svešvalodās utt.) un veselīgi, pilnvērtīgi pavadīt brīvo laiku.